TEFSIRI I AJETIT 30 TË SURES EL-BEKARA

AJETI 30

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

Përkthimi

Dhe kur Zoti yt u tha engjëjve: "Unë do të krijoj në tokë një mëkëmbës (halife)." Ata thanë: "A do të krijosh në të dikë që do të shkaktojë çrregullime dhe do të derdhë gjak, ndërkohë që ne të madhërojmë Ty me lavdërime dhe e lartësojmë shenjtërinë Tënde?" Allahu tha: "Pa dyshim, Unë di atë që ju nuk e dini."

Tefsiri (komentimi)

Duke filluar nga ajeti 28 i kësaj sureje, kanë nisur të renditen argumentet, shenjat dhe mirësitë që e pengojnë njeriun nga *kufri* (mosbesimi), si në kuptimin e mohimit të Allahut, ashtu edhe në kuptimin e mosnjohjes së vlerës së mirësive hyjnore dhe të mospërmbushjes së detyrës së falënderimit ndaj Tij.

Pas përmendjes së mirësive, si dhënia e jetës njeriut, ringjallja e tij pas vdekjes dhe krijimi për të i gjithçkaje që gjendet në tokë, në ajetet 30–35 përmenden mirësitë e mëkëmbësisë (*hilafetit*), dijes, sexhdes së engjëjve dhe mirësitë e Xhenetit.

Në shumë ajete që do të vijnë më pas (për shembull, shih en-Nisa', 4:1; ez-Zumer, 39:6), do të shpjegohet se si u krijua Ademi a.s., njeriu i parë, dhe se si u shumuan dhe u përhapën njerëzit e tjerë. Mirëpo, ajo që trajtohet këtu nuk është vetë krijimi i njeriut, por cilësitë, përgjegjësitë, kompetencat dhe mirësitë që Allahu i Lartësuar ia ka dhënë atij.

Njëra prej këtyre cilësive, dhe ndoshta më e rëndësishmja, është cilësia e mëkëmbësisë (*hilafetit*). Në kuptimin gjuhësor, *hilafet* do të thotë: "që një person ta zërë vendin e një tjetri, ta përfaqësojë atë dhe t'i ushtrojë kompetencat e tij." Mëkëmbësin që Allahu i Lartësuar do ta krijojë në tokë mund të kuptohet ose si mëkëmbës i Allahut të Madhëruar, ose si pasardhës i qenieve të vetëdijshme që kanë jetuar më parë në tokë, duke ardhur pas tyre dhe duke e zënë vendin e tyre. Engjëjt, duke e shprehur atë që e dinin për veprimet që do t'i kryente në të ardhmen lloji njerëzor, pyetën për urtësinë e krijimit të Ademit si mëkëmbës, pavarësisht këtyre veprimeve. Allahu i Lartësuar, për t'u treguar atyre se Ademi a.s. ishte i denjë për këtë detyrë, e vuri atë në një sprovë dhe i dhuroi dije e aftësi. Kjo tregon se mëkëmbësia e përmendur këtu lidhet me Allahun e Lartësuar dhe se Ademi, së bashku me pasardhësit e tij, do të jenë mëkëmbës të Allahut të Lartësuar në tokë. Edhe

fakti që premtimi për ta bërë një bashkësi njerëzish mëkëmbës në tokë, pra për t'ua dhënë atyre kompetencën e mëkëmbësisë (*istihlaf*), është kushtëzuar me besimin dhe veprat e mira, domethënë me veprimet dhe sjelljet në përputhje me kënaqësinë e Allahut të Lartësuar, e mbështet këtë interpretim (en-Nur, 24:55).

Megjithatë, mëkëmbësia e njeriut në këtë kuptim është e kufizuar dhe e përcaktuar sipas natyrës dhe cilësive të tij. Asnjë qenie, përfshirë edhe njeriun, nuk mund ta përfaqësojë Allahun e Lartësuar në kuptimin e plotë, as ta zërë vendin e Tij dhe të veprojë me autoritetin e Tij absolut. Mëkëmbësia e Ademit dhe e pasardhësve të tij konsiston vetëm në të jetuarit në tokë, e cila është pronë e Allahut të Lartësuar, në përputhje me vullnetin e Tij dhe në të vepruarit sipas udhëzimeve të Tij.

Ajeti që shpreh se njerëzit janë krijuar për ta adhuruar Allahun e Lartësuar (edh-Dharijat, 51:56) dhe ajetet që shprehin se ata janë krijuar si mëkëmbës, në të vërtetë, e tregojnë të njëjtën të vërtetë: njeriu është krijuar për të qenë në shërbim të Allahut të Lartësuar, ndërsa mirësitë e ndryshme në tokë i janë vënë në dispozicion që ta përmbushë këtë qëllim. Njeriu duhet ta dijë se mundësitë dhe mirësitë që i janë dhënë janë pronë e Allahut të Lartësuar, se ato i janë besuar për një qëllim të caktuar dhe me kushte të caktuara, si dhe se është i detyruar t'i përdorë ato në përputhje me vullnetin dhe kënaqësinë e Pronarit të tyre. Pikërisht kjo e përbën mëkëmbësinë (*hilafetin*). Ai duhet të veprojë me këtë vetëdije.

Ndryshe nga engjëjt, njeriu është krijuar me natyrën e lindur (*fitrah*) dhe aftësitë e nevojshme për ta përmbushur këtë mëkëmbësi. Nëse nuk e prish natyrën e tij të pastër, ai do të jetë në gjendje ta kryejë me sukses këtë detyrë. Allahu i Lartësuar, duke ua bërë të ditur këtë engjëjve, ia ka bërë të ditur njëkohësisht edhe njerëzimit, me qëllim që kjo e vërtetë të rrënjoset në vetëdijen e tij.

Siç u theksua më sipër, mëkëmbësia e përmendur këtu (mëkëmbësia e përgjithshme) nuk është e veçantë vetëm për Ademin a.s.. Shumë ajete (el-A'raf, 7:69; Junus, 10:14; en-Neml, 27:62) shprehin qartë se kjo aftësi dhe kjo kompetencë u përkasin të gjithë njerëzve.

Ndërsa mëkëmbësia e veçantë, domethënë *hilafeti* politik, është një koncept dhe institucion që nuk përmendet me këtë emër në Kur'anin Famëlartë, por që u shfaq si rezultat i nevojave që lindën pas Profetit Muhammed s.a.v.s.. Në Kur'an, shprehja e përdorur për ata që e ushtrojnë funksionin e udhëheqjes politike është *ulu'l-emr* (ata që e kanë autoritetin për të urdhëruar), siç përmendet në suren en-Nisa', 4:59. Në hadithin me kuptimin: *"Hilafeti pas meje do të zgjasë tridhjetë vjet; pastaj do të vijë sundimi monarkik shtypës."* (Musnedi, V, 220–221; Ebu Davudi, "Sunnet", 9; Tirmidhiu, "Fiten", 48), mëkëmbësia e përmendur është ajo e veçanta dhe politike. Nëse ky hadith është autentik (*sahih*), atëherë në burimet islame *hilafeti*, në këtë kuptim si emërtim i një detyre dhe posti, përmendet për herë të parë këtu. (Për diskutimet lidhur me autenticitetin e hadithit dhe burimet përkatëse, shih Casim Avcı, "Hilâfet", DİA, XVII, 539.)

Meqenëse Ebu Bekri r.a. e zuri vendin e të Dërguarit të Allahut në drejtimin e shtetit, ai u quajt "Halifi i të Dërguarit të Allahut". Ndërsa Omeri r.a. u përmend si "Halifi i halifit të të Dërguarit të Allahut". Meqenëse ky zinxhir emërtimesh do të zgjatej vazhdimisht, më vonë

u mjaftuan vetëm me fjalën “halif”. Ndërkohë, udhëheqësi politik u quajt edhe me tituj të tjerë, si *Emirul-Mu'minin* (Prijësi i Besimtarëve) dhe *Imam*.

Për t’i përmbushur detyrat që Allahu i Lartësuar ua ka ngarkuar njerëzve jo vetëm individualisht, por edhe si bashkësi, si dhe për ta realizuar mëkëmbësinë e *ummetit* krahas mëkëmbësisë individuale, lindi nevoja për organizim politik. Si pasojë e domosdoshme e kësaj, individët ia deleguan, me kushte të caktuara, një personi të denjë nga mesi i tyre atë pjesë të kompetencave dhe përgjegjësive që e tejkalonte nivelin individual.

Premtimi për bindje ndaj halifit (*bej'ah*) kushtëzohet me faktin që ai të veprojë në përputhje me urdhrat dhe ndalesat e Allahut të Lartësuar, me ligjin dhe me dispozitat fetare që lidhen me detyrën e tij.

Engjëjt ishin krijuar më parë në botën e *melekutit* (qiellore), që është vendbanimi i tyre i mirëfilltë, dhe ishin pajisur me cilësi të ndryshme nga ato të njeriut. Kur u krijua toka, e cila i përket botës materiale (*alemul-mulk*), engjëjt pritnin që ata vetë të ishin qeniet e vetëdijshme (*halifeh* sh. *halaif*) që do ta ushtronin autoritetin në tokë në emër të Allahut të Lartësuar, duke e përfaqësuar dhe zbatuar vullnetin hyjnor, të shpallur qartë në Librin, dispozitat e të cilit janë njësoj detyruese për çdo besimtar. Ata mendonin se njeriu, i cili do të krijohej nga dheu, do të kishte mangësi për shkak të natyrës së tij të lidhur me këtë prejardhje dhe se, duke qenë i prirur për të shkaktuar çrregullime, nuk do të ishte i denjë për mëkëmbësinë. Mirëpo, Krijuesi i Lartësuar ua bëri të ditur vullnetin e Tij, i cili nuk përputhej me pritshmëritë e tyre, dhe u shpjegoi se këtë mirësi ua kishte caktuar robërve të Tij nga lloji njerëzor, duke ua sqaruar edhe arsyen e kësaj zgjedhjeje.

Meqenëse engjëjt i përkasin botës që përmendet me emrat si “bota e urdhrit” (*alemul-emr*), “bota e së fshehtës” (*alemul-gajb*) dhe “bota engjëllore” (*alemul-melekut*), ndërsa njerëzit nuk kanë mundësi të marrin njohuri për qeniet e këtyre botëve nëpërmjet mjeteve të zakonshme të njohjes, informacionet mbi këtë çështje mbështeten kryesisht në shpalljen hyjnore. Sa u përket njohurive të përftuara nëpërmjet interpretimeve njerëzore dhe arsyetimeve krahasuese, ekzistojnë mendime të ndryshme.

Megjithëse njohuritë për ekzistencën dhe cilësitë e engjëjve mbështeten në një masë të madhe në shpallje, është pohuar gjithashtu se ekzistenca e tyre dhe disa nga cilësitë e tyre mund të njihen edhe me anë të arsyes, zbulimit shpirtëror (*keshf*) dhe përvojës.

Për shembull, janë paraqitur arsyetime të tilla: “Meqenëse janë krijuar qenie të vdekshme që kanë arsye dhe vetëdije, është e arsyeshme që të jenë krijuar edhe qenie të pavdekshme, të cilat do të ekzistojnë për aq kohë sa ekziston kjo botë. Po ashtu, meqenëse në botën tokësore, e cila është në një nivel më të ulët, janë krijuar qenie me arsye dhe vetëdije, atëherë, sipas parimit të përparësisë logjike, është edhe më e arsyeshme që në botën qiellore, e cila është më e lartë dhe më fisnike, të jenë krijuar qenie me këto cilësi.” Këto shpjegime janë shembuj të argumenteve racionale që synojnë bindjen e mendjes.

Rrëfimet e personave që kryejnë ushtrime të veçanta shpirtërore dhe marrin edukim të tillë, të atyre që kanë mbetur pa rrugëdalje nga vështirësitë apo sëmundjet dhe kanë përfituar nga ndihma e engjëjve, si dhe të atyre që i kanë parë engjëjt në ëndërr, përbëjnë

prova subjektive të sigurta për vetë këta persona. Megjithatë, këto përvoja nuk janë prova detyruese për njerëzit e tjerë që i dëgjojnë rrëfimet e tyre.

Sipas shumicës së dijetarëve muslimanë, engjëjt janë qenie *latife* (të holla e të padendura materialisht, të cilat nuk e pengojnë shikimin), mund të marrin forma të ndryshme dhe vendbanimin e tyre të mirëfilltë e kanë në qiejt përtej botës materiale. Ata nuk shumohen me anë të riprodhimit, por me anë të krijimit të vazhdueshëm. Engjëjt kanë një pozitë të lartë dhe afërsi të veçantë tek Allahu i Madhëruar, si dhe fuqi të mëdha që Ai ua ka dhuruar. Ata janë krijuar në atë mënyrë që të veprojnë sipas urdhrit dhe vullnetit hyjnor dhe të mos dalin kurrë jashtë tyre.

Ndërsa sipas disa filozofëve, engjëjt janë qenie të ngjashme me natyrën e arsyes që gjendet te njeriu. (Raziu, II, 160–161)

Sipas shpjegimeve që gjenden në Kur'an, engjëjt mund të ndahen në këto kategori, në bazë të cilësive dhe detyrave të tyre:

1. Engjëjt që mbajnë Arshin. Këta janë engjëjt e ngarkuar me mbajtjen e Arshit. (el-Hakkah, 69:17)

2. Engjëjt që rrethojnë Arshin dhe e madhërojnë Allahun. Këta engjëj qëndrojnë përreth Arshit dhe e lartësojnë Allahun duke e lavdëruar dhe duke i bërë tesbih. (ez-Zumer, 39:75)

3. Engjëjt e mëdhenj:

a) Xhebraili (a.s.). Ky engjëll, i njohur edhe me emrat *Xhibril* dhe *Ruhul-Kudus* (Shpirti i Shenjtë), është i ngarkuar me sjelljen e shpalljes hyjnore te profetët. Në ajetin 20 të sures et-Tekvir, cilësitë e tij kryesore përmenden kështu: *"Një i dërguar fisnik, i fuqishëm dhe me pozitë të lartë tek Zoti i Arshit, i respektuar dhe besnik."*

b) Mikaili (a.s.). Është engjëlli i ngarkuar me ruajtjen e ekuilibrit të dukurive natyrore. Emri i tij përmendet në Kur'an së bashku me Xhebrailin dhe bëhet e ditur se kush është armik i tyre, është edhe armik i Allahut (el-Bekara, 2:98)

c) Israfili (a.s.). Në Kur'anin Famëlartë përmendet Suri (briri) në të cilin do të fryhet kur të fillojë Kijameti dhe ringjallja. (en-Neml, 27:87; Ja-Sin, 36:51.) Në hadithe është bërë e ditur se engjëlli i ngarkuar për t'i fryrë Surit është Israfili. (Lütfullah Cebeci, "İsrâfil", DİA, XXIII, 180–181.)

d) Azraili (a.s.). Në Kur'anin Famëlartë përmendet si Engjëlli i Vdekjes (Es-Sexhde, 32:11), ashtu edhe engjëjt që janë ngarkuar me marrjen e shpirtrave të njerëzve (en-Nisa', 4:97; el-Enfal, 8:50; en-Nahl, 16:32). Megjithëse emri Azrail nuk përmendet në hadithet autentike, në literaturën tjetër islame Engjëlli i Vdekjes njihet me këtë emër. (Ahmet Saim Kılavuz, "Azrâil", DİA, IV, 350–351.) Duke qenë se numri i engjëjve të ngarkuar me këtë detyrë është i madh, ekziston mundësia që Azraili të jetë prijësi i tyre.

4. Engjëjt e Xhenetit. Në Xhenet gjenden shumë engjëj, të cilët do t'u shërbejnë besimtarëve që e kanë arritur lumturinë e hyrjes në të (er-Ra'd, 13:23). Prijësi i këtyre engjëjve quhet Ridvan.

5. Engjëjt e Xhehenemit. Edhe në Xhehenem ka engjëj që i kryejnë detyrat e tyre lidhur me ata që ndëshkohen aty (el-Muddeththir, 74:31). Emri i përgjithshëm i këtyre engjëjve është zebani (el-Alak, 96:18). Prijësi i tyre është një engjëll me emrin Malik (ez-Zuhruf, 43:77).

6. Engjëjt mbikëqyrës dhe mbrojtës (*Hafedhah*). Këta engjëj qëndrojnë pranë njerëzve dhe kryejnë detyra të tilla si mbikëqyrja, mbrojtja, dëshirimi i së mirës për ta dhe frymëzimi i tyre drejt veprave të mira (Kaf, 50:17; el-En'am, 6:61).

7. Engjëjt shkrues. Edhe këta engjëj qëndrojnë pranë njerëzve dhe regjistrojnë gjithçka që ata bëjnë dhe veprojnë (el-Infitar, 82:10–11).

8. Engjëjt e ngarkuar me detyra në botën materiale. Këta engjëj janë të pranishëm në ngjarjet dhe proceset që ndodhin në gjithësinë materiale dhe e sigurojnë zbatimin e ligjeve të Allahut. Në ajetet e para të sureve 37, 51 dhe 79 gjenden aludime për ta. (Për më shumë hollësi, shih Raziu, II, 159 e në vijim).

Nga e dinin engjëjt këtë qenie të re, pra Ademin a.s., që do të krijohej dhe se do të shkaktonte çrregullime dhe do të derdhte gjak? Për këtë janë dhënë interpretime të ndryshme:

- engjëjt mund ta kenë mësuar këtë nga *Leuhi Mahfudhi* (Pllaka e Ruajtur), ku janë të shkruara ngjarjet që do të ndodhin.

- mund të kenë ekzistuar më parë qenie të ngjashme, të cilat ishin krijuar dhe dërguar në tokë, dhe engjëjt mund të kenë marrë njohuri duke i vëzhguar ato.

- mund ta kenë krahasuar njeriun me xhindët ose me kafshët grabitqare.

Janë shprehur edhe mendime të tjera të ngjashme. Megjithatë, ne i konsiderojmë dy mundësitë dhe interpretimet e mëposhtme si më të afërta me arsyen dhe realitetin, si dhe më të përshtatshme me mënyrën se si rrëfehet kjo ngjarje:

1. Mundësia e parë. Allahu i Lartësuar fillimisht ua ka bërë të njohur engjëjve njeriun që do ta krijonte dhe më pas i ka njoftuar se do ta caktonte atë si mëkëmbës në tokë. Mbi bazën e kësaj njohurie, engjëjt e kanë shprehur mendimin e tyre.

2. Mundësia e dytë. Engjëjt mund të kenë qenë dëshmitarë të krijimit të Ademit dhe t'i kenë parë e njohur cilësitë e tij materiale dhe shpirtërore. Duke u nisur nga këto cilësi, ata kanë arritur në përfundimin se një qenie me një natyrë të tillë mund të kryejë si vepra të mira, ashtu edhe vepra të këqija. Pra, nga vetë struktura dhe natyra e njeriut, ata e kanë nxjerrë përfundimin se ai e ka mundësinë për të bërë mirë dhe keq, dhe mbi këtë bazë e kanë parashtruar pyetjen e tyre (Ibni Ashuri, I, 402–403; Tabatabai, I, 116.)

Burimi: Komision, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Diyanet, vëll. I, faqet 100-104.

Nga turqishtja: Rehan Neziri